

STAVANGER KOMMUNE

Byggesak og byantikvar

Byantikvar

Klima- og miljødepartementet
Postboks 8013 Dep
0030 OSLO

Dato: 01.02.2019
Saksnummer: 18/33041-2
Deres ref.: 18/1422

Innspill til ny kulturminnemelding

Jeg takker for invitasjon til å bidra med innspill til den nye kulturminnemeldingen. Arbeidet med denne meldingen bør være en anledning til å rette blikket mot de punktene i kulturminnefeltet der skoen trykker hardest.

Kommunenes forpliktelser og handlingsrom innenfor kulturminnespørsmål

For oss som jobber i den kommunale virkeligheten, er det viktig å ha gode virkemidler for å sikre kulturminner og kulturmiljøer lokalt. Disse virkemidlene må først og fremst finnes i Plan- og bygningsloven med tilhørende forskrifter. Noen av virkemidlene har vi allerede, og det er opptil kommunene å bruke dem. Men det er også virkemidler som mangler.

Kommuner med egen antikvar har et fortrinn når det gjelder bevisstheten omkring disse virkemidlene og viljen til å bruke dem. I mange mindre kommuner uten dedikerte ansatte innenfor dette fagfeltet, er det mer tilfeldig hvorvidt kommunenes ansvar på kulturminnefeltet blir fulgt opp. Noen kommuner overlater hele dette ansvarsområdet til fylkeskommunen.

Det er viktig, både for å styrke (by)antikvarenes posisjon der de finnes og for å bevisstgjøre mindre kommuner uten egne ansatte innenfor dette fagfeltet om deres ansvar for kulturminnevern, at departementet og direktoratet og ikke minst lovverket signaliserer klare forventinger og mål på kulturminnefeltet. Her kunne ikke minst Plan- og bygningsloven med fordel vært enda tydeligere.

Samtidig må altså redskapene være gode nok. Et redskap som pr. i dag er ubrukelig, er Plan- og bygningslovens § 31-4 om pålegg om istandsetting, ikke minst i kombinasjon med gjeldende forskrift, dvs SAK-forskriftens § 19-4 og 19-5. Spesielt SAK-forskriftens § 19-5 tredje ledd er problematisk:

Kostnadene ved gjennomføring av pålegget skal ikke være vesentlig høyere enn det forsvarlige vedlikehold ellers ville ha kostet, og skal stå i rimelig forhold til den bevaringsverdi som kan gå tapt. Pålegg kan ikke gis når fremtidige bruksmuligheter, eiendommens økonomiske bæreevne eller den ansvarliges situasjon etter en samlet vurdering taler mot det.

Kravet om at kostnadene ved istandsetting ikke skal være vesentlig høyere enn hva forsvarlig vedlikehold ville ha kostet, er i praksis umulig å oppfylle. Det er også uklart hvem som skal vurdere fremtidige bruksmuligheter og økonomisk bæreevne i slike saker.

Denne forskriften hindrer i praksis at kommune kan verne en eiendom mot eieren vilje. Dette er muligens selve hensikten med forskriften, men en slik lovgivning gjør det vanskelig å drive et forutsigbart og faglig fundert kulturminnevern. I noen tilfeller kan en enkelt eier eller to med denne forskriften i hånd i løpet av et tiår punktere et vel etablert kulturmiljø med lang historie som verneområde (f.eks. Gamle Stavanger).

Kulturminnemeldingen bør uttrykke klare krav og forventinger til kommunene som kulturminneforvaltere og bør samtidig berede grunnen for at fremtidige lovendringer gir kommunene tilstrekkelig myndighet til å kunne drive et faglig basert og konsekvent kulturminnevern i praksis.

Program for oppretting av bygningsvernssentre

I tillegg til det arbeidet som gjøres formelt i kommunene, er det viktig med andre arenaer som støtter opp under kulturminnearbeidet lokalt. Departementet bør ta initiativ til å opprette et landsdekkende nettverk av bygningsvernssentre, gjerne i en fast struktur og med et klart mandat. Disse senterne burde arbeide mer uformelt enn kommunenes antikvarer, og mer konkret med rådgiving knyttet til tilstandsregistrering, gjenbruk, materialbruk og detaljering ved rehabilitering av gamle hus. Det bør finnes et lavterskeltilbud innenfor rekkevidde i alle landets fylker/regioner og større byer, der folk kan få helt konkrete råd ned på detaljnivå. Mange bygningers og bygningsmiljøers bevaringsverdi ligger i detaljene, og mye skusles bort hver eneste dag fordi det ikke er kapasitet til å fotfølge alle byggeprosjekter. Dessuten kan det i mange saker vært fornuftig at det ikke er en instans med formell myndighet (kommunen) som følger opp slike saker som ikke er søknadspliktige, men en fristilt instans der man kan henvende seg uten «risiko», og der man kan komme og se og ta og føle på produkter, og gjerne få praktisk hjelp og henvisning til gode håndverkere.

Kulturminnemeldingen bør gi startskuddet for et statlig program for opprettelse av et landsdekkende nettverk av bygningsvernssentre so kan bistå huseiere konkret og praktisk.

Tiltak rettet mot byggfag

Tilgangen på håndverkere og arkitekter med kunnskap om og interesse for eldre bebyggelse er et stort problem landet over. Dette er en problemstilling som må løses i samarbeid mellom flere departementer, ikke minst Kunnskapsdepartementet. Kilden til problemet i håndverksbransjen ligger i håndverksutdanningens forholdsvis lave status og ikke minst i utdannelsenes innhold, som er for lite fokusert på de yrkesspesifikke ferdighetene, og som tar alt for lett på krav til dybdekunnskap og fingerspitzgefühl hos lærlingene. Vi trenger at også de gode hodene søker seg til håndverksfagene, og dette kan bare oppnås gjennom at utdannelsen gjøres interessant for dem. En større vekt på alle de faglig utfordrende og interessante sidene ved bygningsvern og tradisjonshåndverk, en bevisst dyrking av de enkelte håndverksfagenes egenart og gjenopprettelse av en tradisjonsbevisst yrkesstolthet kan trolig bidra til dette – samtidig som det vil være en helt nødvendig håndsraking til kulturminnevernet.

Kulturminnemeldingen bør påpeke behovet for endringer i byggfagutdannelsene med større vekt på praktiske ferdigheter, yrkesspesifikk dybdekunnskap, bygningshistorie, tradisjonshåndverk og tradisjonsbasert yrkesstolthet.

Nytt kvalifiseringssystem for håndverkere og arkitekter

I England finnes et kvalifiseringssystem som håndverkere må gjennom før de slippes løs på vernet bebyggelse. I Norge er det slik at «alle» kan bygningsvern, særlig i dårlige tider. Kommunene har ingen mulighet til å hindre helt ordinære, eller til og med fullstendig useriøse, firmaer i å tilby sine tjenester til eiere av verneverdige bygninger. Resultatene er også deretter. Et eget kvalifiseringssystem der byggefirmaene må gå gradene og dessuten jevnlig må fornye sin sertifisering, vil både bidra til å hindre mye ødeleggelse av kulturminneverdier og til å heve statusen for diverse håndverksyrker. Dette bør være relevant både for tømrere, murere, malere, dør- og vindusleverandører, smeder og blikkenslagere. Et lignende system kunne med fordel opprettes for arkitekter. Systemet måtte ikke være mer komplisert enn at også mindre, høyt spesialiserte firmaer kunne håndtere det.

Kulturminnemeldingen bør ta til orde for et nytt kvalifiseringssystem for byggefirmaer og arkitekter som skal jobbe med vernede og fredede bygninger

Lov om offentlige anskaffelser – et problem for kulturminnevernet

Et kvalifiseringssystem – om det fungerte i praksis – ville også være til stor hjelp for det offentlige som eiendomsbesitter. Som det er i dag, er lov om offentlige anskaffelser i kombinasjon med kommunale budsjetter et stort problem når kommuner skal sette i stand verneverdige, offentlige bygg. Anbudsrunder der det meste handler om pris, og rammeavtaler med firmaer som skal håndtere alt fra moderne skolebygg til unike fredede anlegg er den sikre oppskriften på desimering av kulturminneverdier i offentlig regi. Med økte kompetansekrav ville det lettere kunne sikres at oppgaver som krever spesialkunnskap gikk til de best kvalifiserte firmaene.

Kulturminnemeldingen bør ta opp de problemene som lov om offentlige anskaffelser i dag skaper for det offentlige som eier av fredede og verneverdige bygg og foreslå tiltak for å komme problemet til livs, f.eks. kvalifiseringssystem som i punktet over.

Støtteordninger for eiere av vernet bebyggelse

Med et kvalifiseringssystem for håndverkere og arkitekter vil det antagelig ligge i kortene – og være helt rimelig - at de høyest kvalifiserte vil kunne ta seg best betalt. Dette ville igjen kunne legge stein til byrden for eiere av vernede bygg, som er presset allerede i dag.

Eiere av vernede bygninger får i dag bare unntaksvis tilskudd til å dekke merkostnader til fordyrende materialkrav eller arbeidsmetoder, og i tillegg må de i mange tilfeller betale urimelig dyrt for forsikring av sine vernede eiendommer.

Kulturminnefondet er en god ordning, men den kommer likevel de færreste til gode og representerer ikke noen forutsigbar kompensasjon for huseiere som påtar seg å holde ved like kulturarven til fellesskapets beste. Det burde finnes målrettede statlige ordninger som lettet byrden for *alle* eiere av vernede og fredede bygninger, f.eks. momsfristak eller skattefradrag på materialer og arbeid ved rehabilitering (ikke oppussing/oppgradering).

I tillegg må staten gripe inn overfor forsikringsbransjen og sørge for at den risikoen som en vernestatus medfører for økte kostander for forsikringsselskapet ved skade/brann - en risiko som pr. i dag driver forsikringsprisene i været for eiere av vernet bebyggelse - ikke skal kunne belastes bare denne gruppen, men må dekkes av *hele* forsikringsselskapets kundegrunnlag. Denne risikoen er jo ikke noe eierne av de vernede bygningene skaper, men noe som kommer fra det offentlige og tjener fellesskapets interesser.

Kulturminnemeldingen bør berede grunnen for målrettede, forutsigbare og allmenne økonomiske refusjonsordninger for eiere av fredede og verneverdige bygninger og en regulering av forsikringsmarkedet som hindrer at eiere av slike bygninger må betale en formue for å fullforsikre eiendommene sine.

Statlig ansvar for middelalderkirker

En del kommuner i Norge forvalter automatisk fredede middelalderkirker. Dette er de viktigste og mest verneverdige bygningene i landet i kraft av sin alder, sin rike arkitektur og sin store kulturhistoriske betydning. Det er også bygninger som er svært kostnadskrevenne å vedlikeholde, og som fra tid til annen trenger mer gjennomgripende istandsetting med bruk av spesialiserte og tidkrevende metoder. Stavanger er en stor kommune som inntil nylig også har hatt god økonomi og har dermed relativt gode forutsetninger for å løfte et slikt ansvar, men etter kommunesammenslåingen i 2020 vil Stavanger ha en stor middelalderkatedral, ett klosteranlegg og tre mindre steinkirker fra middelalderen i tillegg til en automatisk fredet tømmerkirke og flere fredede og listeførte kirker. Mange kommuner er i tilsvarende situasjon med mindre befolkning og ressurser og ikke minst mindre kompetanse til å vedlikeholde landets viktigste bygningsarv. Dette burde i høyere grad være et statlig ansvar, og det bør utarbeides et program for middelalderens steinkirker med inspirasjon fra stavkirkeprogrammet. Programmet burde ikke bare ha en økonomisk side, men også resultere i flere regionale kompetansemiljøer etter modeller av NDR, gjerne som et spleiselag mellom staten og regionale/lokale myndigheter.

Kulturminnemeldingen bør foreslå en modell for sikring av ressurser og kompetanse til å vedlikeholde steinkirker fra middelalderen. Dette bør foregå som et samarbeid mellom staten og regionale/lokale myndigheter. Samarbeidet må omfatte både økonomien og kompetansen, der økonomisk støtte må komme fra staten og kompetansen må bygges opp lokalt/regionalt, evt. under statlig ledelse.

Oppsummering

For at kulturminnevernet skal nå målene sine trengs det

- klart uttrykte statlige forventninger til kommunene som landets største kulturminneforvaltere
- gode redskaper for forvaltningen, inkludert et funksjonelt lovverk
- gode lokale rådgivningstjenester og kompetansemiljøer
- god kompetanse hos håndverkere og arkitekter
- målrettede og bredt anlagte økonomiske støtte – og incentivordninger
- et samarbeid mellom statlige og lokale aktører rundt de mest verneverdige og kostnadskrevenne kulturminnene

Over har jeg skissert en del konkrete problemstillinger som springer ut av disse behovene og tanker som i den forbindelse opptar både meg som byantikvar, andre instanser i Stavanger kommune og andre miljøer som støtter opp om kulturminnevernet her i distriktet. Jeg har også presentert mulige retninger eller modeller til løsninger. Ikke alt kan løses i denne kulturminnemeldingen, men kulturminnemeldingen kan forhåpentlig legge et grunnlag for videre arbeid med mange av disse problemstillingene.

Hanne Windsholt
byantikvar

Dokumentet er elektronisk godkjent og sendes uten signatur